

ПЕСИМИСТИЧНИ СУМАТРАИЗАМ

(Гојко Божовић: *Док џонемо у мрак*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево, 2021)

Донекле у сјенци ауторовог издавачког и уредничког ангажмана, већ читаве три деценије тече и пјесничка биографија Гојка Божовића. Од књиге *Погземни биоској* (1991), преко збирки *Песме о стварима* (1996), *Архителај* (2002), *Елементи* (2006), *Оближња божанства* (2012), *Маја* (2017), до најновијег наслова *Док џонемо у мрак* (2021), Божовић је оградио један интимни лирски простор, испунивши га вибрацијама, или пак тектонским поремећајима епохе, преломљеним кроз призму властитог искуства. Његова поезија, обиљежена урбаном амбијентацијом и оптерећена снажним велеградским притиском на живот појединца, којима се придружују искушења савремене историје и вјечита унутрашња борба са властитим бићем, настаје као одговор на неразрјешиве упитаности модерног субјекта у вреви мегалополиса. Било да се налази на улици или градском тргу, у свом стану или канцеларији, рјеђе у природном окружењу, пјесник реагује на сигнале епохалних збивања, као и на унутрашње егзистенцијалне импULSE, који вребају у пустошима овоземаљских дана попут *Тихе зверке љоднева*, како гласи пјесникова сумарна метафора досадашње стваралачке авантуре (2019).

Ћудљиви тренуци свакодневице, у којима се открива (бе)смисао постојања, падају својом сјенком и на животне ситнице, не само на крупне догађаје свјетско-историјске актуелности, доказујући законитост старе изреке: „И неки ђаво сваког дана / Спава у неком од детаља. / Детаљи су све ситнији, / Као песак бачен / У варљиве очи, / Као кап воде која је / Покренула поплаву“ („Приче више нису довољне“). Препознаје се у напетости пјесникове мисли неунштива веза између појединачног и општег, наслућује се истина да незнатни догађаји приватних живота утичу на крупнија социјална помјерања, као и обрнуто – да људска јединка не може остати имуна на све што се догађа у свијету. Божовићево пјесништво, традицијски посматрано, могло би се у том смислу схватити као лирика *песимистичној суматраизма*.

У том правцу још пажљивије осмотрена, књига *Док џонемо у мрак* знатним својим дијелом представља дијалог са традицијом српске, али и свјетске поезије. Прикривени, мада сасвим лако препознатљиви, срећу се у Божовићевим стиховима одједице лирике Константина Кавафија и Стевана Раичковића: „Најбоље песме о варварима написане су / Док су варвари били далеко. / Зато су варвари били решење. [...] Варвари траже решење за нас / И не читају песме о варварима“ („Међу варварима“); „Где сте затечени, / Као што је рекао песник, / Да, баш тамо где сте затечени / То је ваш изазов, / Ту ћете месити тесто дана, / И дан ће месити вас, / Ту ћете ослушквати гласове / Које никада нећете чути до краја, / Него ћете их увек / Слушати први пут“ („Тло“). „Очекујући

варваре“ Константина Кавафија и „Камена успаванка“ Стевана Раичковића не само да су хипотекстови ове двије Божовићеве пјесме, већ по својој природи управо назначују основну дихотомију његовог пјевања: лирско сагледавање човјековог положаја у неодгонетљивим токовима историје и исто таквим искушењима живота сведеног на просту чињеницу постојања. Отуда се у овој збирци најексплицитнији дијалог води у пјесми „Епитаф“, посвећеној Новици Тадићу, аутору код којег су се с драстичним резултатима инферналне поетске сликовитости укрстили исти умјетнички изазови: „Ништа ти није могао живот / Чак ни кад је у савез / С њим ступила смрт“.

На тематском плану, у поезији Гојка Божовића постаје све видљивији заокрет ка природи, повратак елементарности, као вјероватно управо раичковићевски инспирисан сентимент, или напосто као одбрамбена реакција на инвазивност претходно описаног искуства. Пјесме као што су „Море расте“ или „Ватра заслепљена светлошћу“ проналазе у базичности природе подстицај за оригиналне варијације на древне пјесничке теме. Враћање изворишту, некада суровој, али некада и гостољубивој природи, ипак доноси у ову поезију један меланхолични тоналитет, који је подстакнут осјећањем људске пролазности, упадљивије када се укаже на фону непромјењивости спољашњег свијета: „Коначно међу својима. / Знамо сваки камен. / Удисали смо већ овај ваздух. / Леђа познају распоред травки. / А стопала откривају напуклине / Некада пређеног пута. / Али не препознајемо никог. / Нити нам ко иде у сусрет / Са осмехом разумевања / Или са сјајем у оку“ („Међу својима“). У природи је простор раскривања тајне, амбијент метафизичких озарења, али која су краткотрајна, неизрецива и пролазна: „На дугој стази кроз шуму / Док између сваке речи / Падне понека кап кише, / Док ти се оголеле гране дрвећа / Уносе у лице, свака за себе, / Хук ветра изговара / Мистичан завет који разумеш / Али га не можеш поновити“ („Кроз шуму“). Такве су још и пјесме знаковитих наслова „Из града“ и „Дан у винограду“.

У овом кругу је и вјероватно најбоља пјесма збирке, „Дрво испред куће“, која сасвим сигурно није случајно на истакнутом, завршном мјесту: „Треба бити истрајан. / Посадити дрво испред куће, / Као мој отац што је то учинио, / На осунчаној стопи земље, / И онда из дана у дан, / Из године у годину, / А поготову данас, / Изаћи пред кућу, / Стати у сенку дрвета / И ћутати, свакако ћутати, / Посао је већ урађен, / Али не дуже него што је потребно / Да се изговоре најважнија имена у твом животу. / Запамтити лице пријатеља / И кад се годинама нисте видели, / И кад можда више и нисте пријатељи. / Не мешати воду с вином. / Вода је незаменљива. / Вино је страст која је преживела. / А док си на реци, / Ћути и гледај воду, / Нека отиче без речи, / Све док у њој не угледаш / Сенку онога по шта си / И овога пута дошао. / Крећући на пут, / Знај одакле си кренуо / Ако нећеш да стигнеш / На крај свог пута.“ Супротстављајући елементарне симболе темељне цивилизацијске опозиције – природа/култура – у оквирима које се конституише укупно човјеково постојање, пјесник посредством семантичке опречности дрвета и куће, воде и вина, ријеке и говора, низом упечатљивих стихова и слика, проналази излаз из своје егзистенцијалне nelaгоде. Вјечито недостижни мир слути се у равнотежи преполовљених страна свијета, којима пјесник не припада у оба случаја сасвим, и између којих *одисејски* лута, како и сугеришу стихови пјесме са именом античког јунака „Отишао сам / И више се нећу вратити. / Више се нећу вратити“ („Одисеј“).

Међутим, *йоврайшак*, или у овом случају боље речено, *йовраци*, очигледно су за поезију насушни, колико и за живот сам, како је то непобитно, за вјечност, утврдио хеленски мит.

Поред предочених карактеристика књиге *Док йонемо у мрак*, примјећује се у њој и нешто већи удио наративности у односу на ранију Божовићеву поезију, што као лирска тема прати и само причање приче. Тако је већ од прошликих пјесама „Прича прва“ и „Прича друга“. Најбољи примјер овог поетичког афинитета налази се испод наслова „Гнездо“, специфичног и по томе што у хоризонт уводи увелико умјетнички запосједнути мотив недавне пандемије. На три странице испривовиједан је лирски сиже о голубовима као новим станарима на тераси пјесниковог дома у вријеме карантина, кроз који провијавају и друштвено-критички тонови: „Док нас је пандемија / Затварала у куће и станове, / Да ту останемо на сигурном / Јер ће тако и власти бити сигурне.“

Оваква пјесникова способност да постави инвентиван угао посматрања и затим кроз ту оптику преломи неколико изукрштаних перспектива, кључни је квалитет Божовићеве поезије. У пјесми „Стварни свет“ се, неочекивано, тематизује писање књижевне критике, као још један од истрајних стваралачких ангажмана Гојка Божовића. Међутим, то не остаје једини ниво лирског уобличења страсти читања и остављања трага о својим одатле проистеклим интензивним утисцима, већ се криза књижевно-критичке дјелатности открива као нова пукотина у свијету, која још једном карактеристично поетски опомиње: „Нешто би свакако оживело у мени, то је та размена / Са светом у коме су поновљени урлици заменили критику“. У свијету који не даје изгледа сјајнијој будућности, пјесник полуиронично исказује своју наклоност критици, за чију је судбину, такође, аутоиронијски наивно забринут. Ипак, чињеница да још увијек настаје добра поезија, да се чита и да се о њој непрекидно говори, можда је знак за неповјерење према пјесниковом песимизму, колико за указано повјерење његовом очитованом поетском умијећу. Још увијек, како каже наслов једног Божовићевог критичког текста, у једној лијепој литерарној парафрази – а збирка *Док йонемо у мрак* то увјерљиво доказује – *критичару има ко да йише*.